

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Διαφωτισμός

Από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα οι χώρες της δυτικής Ευρώπης γνωρίζουν ταχύτατους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και πνευματικής προόδου σε σύγκριση με τις χώρες της κεντρικής και βόρειας. Μεταξύ των δυτικών χωρών, υπάρχει ανισομερής ανάπτυξη.

Αγγλία	Η μεγαλύτερη εμπορική και ναυτική δύναμη στον κόσμο από τις αρχές του 18 ^{ου} αιώνα. Πόλος έλξης των ανθρώπων που απεχθάνονται την απολυταρχία και θέλουν να ζήσουν σε συνθήκες φιλελευθερισμού. Η αστική τάξη κατορθώνει να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή επιβάλλοντας τη συνταγματική μοναρχία και τον κοινοβουλευτισμό με την Ένδοξη Επανάσταση (1688).
Γαλλία	Η απόλυτη μοναρχία είναι τροχοπέδη στη δραστηριότητα και στις επιδιώξεις της αστικής τάξης, η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση την πολιτική και κοινωνική δομή του κράτους και επιδιώκει γενικότερες αλλαγές. Η αντιπαράθεση του μοναρχικού θεσμού, που αποκόπτεται από τις εξελίξεις και δεν κατανοεί τις μεταβολές των καιρών στην κοινωνία, και της αστικής τάξης θα κορυφωθεί στο τέλος του 18 ^{ου} αιώνα.

Η τάση για πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της επιστήμης, η πίστη στην πρόοδο του ανθρώπου αποτελούν μερικές από τις πιο σημαντικές εκφράσεις ενός γενικότερου ιδεολογικού κινήματος της εποχής, του ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ή Αιώνα των Φώτων.

Οι εκφραστές του Διαφωτισμού, οι φιλόσοφοι,

- προτείνουν λύσεις για τη βελτίωση του ανθρώπου και την ανάπλαση της κοινωνίας, με βάση τις επιτυχίες της επιστήμης και τον ορθό λόγο και δεν περιορίζονται μόνο στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων,
- στρέφονται κατά του θρησκευτικού φανατισμού και επιχειρηματολογούν υπέρ της ανεξιθρησκίας και γενικότερα της πνευματικής ανεκτικότητας,
- πρότειναν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Κάποιοι μίλησαν και για κατάργηση της δουλείας.

Τα κέντρα και οι φορείς του Διαφωτισμού πολλαπλασιάστηκαν με την πάροδο του χρόνου. Οι εφημερίδες, τα βιβλία, η *Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια*, οι κοινωνικές συγκεντρώσεις σε σαλόνια ή σε άλλους χώρους, οι επιστημονικές ακαδημίες, οι λέσχες και οι μυστικές ενώσεις συνέβαλαν αποφασιστικά στη διάδοση των νέων ιδεών. Οι διαφωτιστές ταξίδευαν συχνά στο εξωτερικό, όπου εξέθεταν τις απόψεις τους, προσκεκλημένοι από ηγεμόνες της φωτισμένης δεσποτείας, όπως ο Φρειδερίκος Β΄ της Πρωσίας και η Μεγάλη Αικατερίνη της Ρωσίας.

Η νέα ιδεολογία προωθήθηκε αποτελεσματικότερα μέσα από το μετασχηματισμό του λεξιλογίου και τη διαφοροποίηση της σημασίας ορισμένων λέξεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι έννοιες, όπως *εξουσία, κράτος, κοινωνία, μεσαία τάξη, φύση, ευτυχία, αρετή, πρόοδος, τεχνική*, εμφανίζονται στο καθημερινό λεξιλόγιο των ευρωπαϊκών γλωσσών κατά τον 18^ο αιώνα. Δεν δίνουν όλοι οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού σε αυτές τις έννοιες το ίδιο περιεχόμενο, αλλά σε πολλά πεδία αποκαλύπτεται το κοινό πνεύμα του αιώνα.

Στην επανάσταση του λεξιλογίου, αντίστοιχη της επανάστασης των ιδεών, αποφασιστική ήταν η συμβολή των Λεξικών, όπως το Φιλοσοφικό Λεξικό του Βολταίρου και η Εγκυκλοπαίδεια (Συστηματικό Λεξικό των Επιστημών, των Τεχνών και των Επαγγελμάτων, έκδοση ομάδας διαφωτιστών με επικεφαλής τον Ντιντερό).

Οι νέες ιδέες διαμόρφωσαν το καταλληλο πνευματικό υπόβαθρο για ριζικές αλλαγές και δρομολόγησαν ραγδαίες εξελίξεις στην Ευρώπη και στην Αμερική. Συνέβαλαν στην βελτίωση της ζωής του ανθρώπου, στη διεύρυνση της εκπαίδευσης, στην υποχώρηση του θρησκευτικού φανατισμού, στην ενίσχυση του αιτήματος για ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και για κατάργηση της δουλείας.

Οικονομική Σκέψη του Διαφωτισμού

Επιζητούσε αποδέσμευση της οικονομικής ζωής από τον μερκαντιλισμό, δηλαδή την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία.

Φυσιοκράτες (Κεναί, Γκουρναί, Τυργκό)	στην οικονομία πρέπει να εφαρμοστούν οι νόμοι της φύσης που δεν εμποδίζουν την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα και η γεωργία είναι βασική πηγή πλούτου (αντίληψη λόγω του αγροτικού χαρακτήρα της γαλλικής οικονομίας).
Άνταμ Σμιθ (Σκωτία) Θεμελιωτής του οικονομικού φιλελευθερισμού	Στο έργο του <i>Έρευνα για τα αίτια του Πλούτου των Εθνών</i>, ο Σμιθ • διατυπώνει το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης • υποστηρίζει ότι αυτός ο νόμος ρυθμίζει την παραγωγή, τη διακίνηση και τις τιμές των αγαθών. Το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομική δραστηριότητα με δασμούς και φόρους.

Η ελευθερία στις οικονομικές δραστηριότητες εκφράστηκε επιγραμματικά στη φράση «*laissez faire, laissez passer*», *αφήστε τους ανθρώπους να δρουν ελεύθεροι στην οικονομική ζωή, αφήστε τα αγαθά να διακινούνται ελεύθερα*. Αυτό εξέφραζε τις θέσεις της αστικής τάξης και ήταν στον πυρήνα της διαμόρφωσης του κεφαλαιοκρατικού/καπιταλιστικού συστήματος, στο οποίο η κατοχή και η εκμετάλλευση των μέσων παραγωγής βρίσκεται στα χέρια ιδιωτών που έχουν επενδύσει τα κεφάλαιά τους σε αυτά με σκοπό την αποκόμιση κέρδους. Το σύστημα αυτό θεωρεί το ιδιωτικό κεφάλαιο ως βάση και κινητήρια δύναμη οικονομίας.

Η θεωρία της φιλελεύθερης οικονομίας αναπτύχθηκε κυρίως στην Αγγλία, όπου είχε προχωρήσει η εκβιομηχάνιση. Αποτελέσματα ήταν

- η οικονομική ανάπτυξη (αύξηση παραγωγής, ανάπτυξη χερσαίων και θαλάσσιων συγκοινωνιών, δημιουργία νέων οικονομικών δραστηριοτήτων)
- και, ταυτόχρονα, ο μονόπλευρος καταμερισμός του πλούτου, οι κοινωνικές ανισότητες, η όξυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για νέες αγορές και πρώτες ύλες, σε συνάρτηση με το μέγεθος και την έκταση των αποικιών τους, ο επεκτατισμός (ιμπεριαλισμός). Πιο χαρακτηριστική ήταν η αντιπαράθεση Αγγλίας – Γαλλίας, πρωταγωνιστριών σε όλους τους ευρωπαϊκούς πολέμους του 18^{ου} αιώνα.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός

(πνευματικό κίνημα στον ελληνικό χώρο, ανάλογο του Ευρωπαϊκού)

Θεμελιώδεις ιδέες ήταν η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η ανεξιθρησκία, η αρετή, η δικαιοσύνη. Αντικειμενικός σκοπός ήταν ο φωτισμός των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε να διεκδικήσουν την απελευθέρωσή τους. Ιδρύθηκαν σχολεία, εκδόθηκαν βιβλία, μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες και επιδιώχθηκε η σύνδεση με την αρχαιότητα. Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί των φορέων του Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο εκτείνονται από την προσκόλληση σε παραδοσιακές αξίες μέχρι την πλήρη αποδοχή των ευρωπαϊκών ιδεών.

Σημαντικοί εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

Ρήγας Βελεστινλής, Αδαμάντιος Κοραής, Ευγένιος Βούλγαρις, Ιώσηπος Μοισιόδακας,

Ανώνυμος συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας*, Δανιήλ Φιλιππίδης & Γρηγόριος Κωνσταντάς (συγγραφείς της *Νεωτερικής Γεωγραφίας*)

Αντιδράσεις εναντίον της δυτικής παιδείας εκδήλωσαν συντηρητικοί κύκλοι. Παράδειγμα είναι το έργο του Αθανάσιου Πάριου *Αντιφώνησις προς τον παράλογον ζήλον των από της Ευρώπης ερχομένων φιλοσόφων*.

Οι πνευματικές ζυμώσεις συντέλεσαν στην ωρίμαση της ιδέας για εθνική απελευθέρωση που θα στηριζόταν μόνο σε ελληνικές δυνάμεις.

Ο Διαφωτισμός διαδόθηκε και σε άλλες υπό οθωμανική κυριαρχία χώρες της Βαλκανικής, κυρίως στη Μολδοβλαχία με φορείς τους Έλληνες και τους εξελληνισμένους ηγεμόνες.

ΓΑΛΛΙΑ	
Βολταίρος υπέρ της ανεξιθρησκίας και της πνευματικής ανεκτικότητας	Ρουσσό <u>Ελευθερία</u> Στο έργο του <i>Κοινωνικό Συμβόλαιο</i> υπερασπίζει την ελευθερία του ανθρώπου και δέχεται ως κυρίαρχη μόνο τη γενική βούληση, την οποία πρέπει να εκφράζει και στην οποία οφείλει να υποτάσσεται η εκάστοτε κυβέρνηση. Αυτό προϋποθέτει δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς το σεβασμό των νόμων. Ο Ρουσσό επέδρασε στην Γαλλική Επανάσταση. <u>Ισότητα</u> Η ισότητα υπήρχε στην φυσική κοινωνία και καταργήθηκε, όταν δημιουργήθηκε ο θεσμός της ιδιοκτησίας και της εξουσίας. Για να ξεπεραστεί η κοινωνική ανισότητα, πρέπει να επιστρέψουν οι άνθρωποι σε μία ενδιάμεση κοινωνία μεταξύ της φυσικής και της σύγχρονης τους, χωρίς αυτό να σημαίνει επιστροφή σε πρωτόγονες συνθήκες διαβίωσης ή απόρριψη της προόδου και του θεσμού της ιδιοκτησίας. <u>Φυσική Διδασκαλία</u> Στο έργο του <i>Αιμίλιος ή Περί Αγωγής</i> διακήρυξε το σεβασμό της προσωπικότητας του παιδιού.
Μοντεσκιέ <u>Διάκριση των Εξουσιών</u> Στο βιβλίο του <i>Το Πνεύμα των Νόμων</i> διατυπώνει τη θεωρία της διάκρισης των εξουσιών σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική με στόχο να αποτρέπεται ο κίνδυνος αυταρχικής διακυβέρνησης. Η θεωρία του ήταν πολύ επιδραστική στην πολιτική σκέψη. Ο Μοντεσκιέ επέδρασε στα βασικά άρθρα του Αμερικανικού Συντάγματος.	
ΑΓΓΛΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
Τζον Λοκ Διατύπωσε την αρχή του κοινωνικού συμβολαίου, ότι δηλαδή οι κυβερνήσεις συγκροτούνται βάσει συμφωνίας με τον λαό. Η παραβίαση της συμφωνίας αυτής εκ μέρους των κυβερνώντων παρέχει αυτόματα στο λαό το δικαίωμα της αντίστασης και της επανάστασης. Οι ιδέες του Λοκ επέδρασαν στην αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας.	Μπεκαρία Στο βιβλίο του <i>Περί Εγκλημάτων και Ποινών</i> αναφέρεται στον εξανθρωπισμό της ποινικής δικαιοσύνης.

Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος

Εμπνέεται από τον άνεμο ελευθερίας που πνέει στη Γαλλία και τη δυτική Ευρώπη στα τέλη του 18^{ου} αιώνα.

Μέσα από το μεταφραστικό και πρωτότυπο συγγραφικό έργο του επιδιώκει να καταστήσει τους Έλληνες κοινωνούς της δυτικής σκέψης και να τους προετοιμάσει για τη διεκδίκηση της ελευθερίας τους.

Οραματιζόταν κοινή εξέγερση όλων των βαλκανικών λαών εναντίον του δυνάστη και την ίδρυση μιας παμβαλκανικής **Ελληνικής Δημοκρατίας**.

Τα επαναστατικά σχέδια ματαιώθηκαν, όταν οι αυστριακές αρχές τον συνέλαβαν στην Τεργέστη μαζί με τους συντρόφους του και τον παρέδωσαν στις οθωμανικές αρχές του Βελιγραδίου, όπου και εκτελέστηκε στις 24/6/1798.

<i>Φυσικής Απάνθισμα</i> Βιβλίο με το οποίο επιχειρεί να εμπνεύσει στους συμπατριώτες του την ορθολογική σκέψη μέσω των φυσικών επιστημών.
<i>Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδας</i> Δείχνει παραστατικά την έκταση και την ακτινοβολία του Ελληνισμού (στο πλαίσιο μιας σειράς από χάρτες).
<i>Νέα Πολιτική Διοικήσεις</i> Βιβλίο με πατριωτικό περιεχόμενο (μέρος του οποίου είναι ο <i>Θούριος</i>)

Αδαμάντιος Κοραής

Έχει δεχθεί επίδραση από τη γαλλική σκέψη και είναι υπέρμαχος της εξέλιξης και της προόδου.

Απορρίπτει τις επαναστατικές ακρότητες και ακολουθεί τη **μέση οδό** στις γλωσσικές, πολιτικές και κοινωνικές ιδέες.

Υπερασπίζεται θερμά τις φιλελεύθερες ιδέες με την *Αδελφική Διδασκαλία*, δριμύτατο κατηγορητήριο ενάντια στους εθελόδουλους και στους συντηρητικούς.

Υποστηρίζει τη **μετακένωση**, τη μετάδοση στους Έλληνες των αξιών και της παιδείας την οποία δέχθηκε η Δυτική Ευρώπη από την ελληνική κλασική Αρχαιότητα.

Από το 1804 αφοσιώνεται στην έκδοση αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων με *Προλεγόμενα*, όπου εκθέτει τις γλωσσικές και παιδαγωγικές απόψεις.